

Türkiye ve Polonya'nın İki Öncü Grafik Sanatçısı İhap Hulusi Görey ve Henryk Tomaszewski Afişleri Üzerine Analizler

Begüm Beşir Doğan¹

ÖZET

Uygurlık tarihi incelendiğinde, sanatın ülkelerin kalkınması ve gelişimi üzerinde büyük bir rol üstlendiğini görmekteyiz. Tarihsel süreç içerisinde kimi zaman kitleleri provoke eden sanatçılar, kimi zaman toplumları eğitmiş ve hiç kimsenin söylemeye cesaret edemediklerini dile getirmişlerdir. Böylece toplumların sosyokültürel ve siyasi alanda yapılanma süreçleri üzerinde sanatın etkisinin küçümsenemez düzeyde olduğu anlaşılmaktadır.

İhap Hulusi Görey'in Türkiye'de, Henryk Tomaszewski'nin ise Polonya'da grafik tasarım sanatının öncüleri olması bu araştırmanın yapılmasında oldukça etkili olmuştur. Her iki sanatçı da kendi ülkelerinde grafik tasarım alanında büyük yeniliklere imza atmış ve ülkelerinin gelişimine katkıda bulunmuşlardır.

Bu doğrultuda Polonya ve Türkiye'de tasarımcı olarak ayrıcalıklı bir yere sahip olan İhap Hulusi Görey ve Henryk Tomaszewski'nin örnek afiş çalışmaları biçim, konu, verilen mesaj bakımından incelenerek sosyokültürel ve siyasi gelişime katkıları analiz edilmiştir. Bu dönemde yapılan çalışmalar ve atılımlar grafik sanatının günümüze kadar gelmesini sağlamıştır. Günümüzde hala etkisini sürdürmekte olan bu çalışmalar, uluslararası platformlarda sergilenmekte ve sanatçıları etkilemektedir. Bu değerli sanatçıların yetiştirdiği öğrenciler halen edindikleri sanat anlayışı ile başarılı eserler üretmektedirler. Kültürel ve siyasi alanda ülkelerine bu kadar katkı sağlayan sanatçılar hala öğrencilere örnek teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İhap Hulusi Görey, Henryk Tomaszewski, Tasarım, Kültürel Afişler, Siyasi Afişler

¹ İSMEK Grafik Tasarım Öğretmeni, begumbesir@gmail.com

Analyses on İhap Hulusi and Henryk Tomaszewski Posters Two leading Graphic Artists of Turkey and Poland

ABSTRACT

When the history of civilization is examined, it is seen that art plays a major role in the development of countries. In the historical process, artists who provoke the masses sometimes trained society and expressed things that no one had the courage to say. Hence, it is understood that the influence of art on the socio-cultural and political structuring processes of societies is undeniable.

The facts that İhap Hulusi Görey was one of the pioneers of graphic design in Turkey and Henryk Tomaszewski in Poland were very effective in doing this research. Both artists have achieved great innovations in the field of graphic design in their countries and contributed to the development of their countries.

As a result, İhap Hulusi Görrey and Henryk Tomaszewski, who have a privileged place as designers in Poland and Turkey, have been examined in the form of sample posters, and their contributions to socio-cultural and political development have been analyzed. During this period, the works and initiatives of the art of graphic art have made it possible to reach today's standards in the field. These works, which are still in effect today, are exhibited on International platforms and affect artists. The students raised by these valuable artists are still producing successful works with the understanding of art they have acquired. Artists who has contributed this much to their country in the cultural and political field still constitute the ideal examples for students.

Keywords: İhap Hulusi Görey, Henryk Tomaszewski, Design, Cultural Banners, Political Posters

GİRİŞ

İnsan duyuları açık olduğu her zaman, çevresi ile iletişim kurabilmektedir. Doğduğumuz andan itibaren yaşantımızın en önemli olgusu iletişim olmuştur. Grafik sanatlarda üretilen ürünlerin ve kullanılan görsel öğelerin, aktarılmak istenen mesajı hedef kitleye doğru bir şekilde iletmesi, doğru bir davranışa yönlendirmesi toplum üzerindeki etkisi bakımından çok önemlidir. Böylece bu sonuca; toplumların kültürel ve siyasi yapılarını, inanışlarını çok iyi bir şekilde analiz ederek, görsel öğelerin sistemli bir şekilde düzenlenmesi ve özgün ürünler üretilmesi ile ulaşılabilir. Grafik tasarım bir görsel iletişim sanatı olarak, bu konuda önemli bir rol üstlenmiştir. Afişler ise grafik sanatların en önemli uygulama alanlarından biri olmuştur.

Büyük Larousse Cilt.1 (1986:124, 125)'e göre afiş "reklam ya da propaganda yapmak, bir duyuruyu iletme amacı ile halka açık yerlere asılan, genellikle resimli, basılı kâğıt; duvar ilanı"dır. Afiş, her dönemde farklı şekillerde tanımlanabilen ve toplumlar üzerinde birçok alanda etkisi olan bir tasarım ürünü olmuştur. Afiş basılarak çoğaltma yöntemi ile kolaylıkla dağıtılmıştır. Tarihsel süreç boyunca toplumlar farklı alanlarda afiş tasarımlarından yararlanmış, kültürel ve sosyal konulu afişler ise afiş sanatının en etkili türleri olmuştur.

Kültürel afişler, sanatsal ve kültürel konuları işleyen, "festival, seminer, sempozyum, balo, konser, sinema, tiyatro, sergi ve spor gibi kültürel etkinlikleri tanıtan afişlerdir" (İncearık, 2015:16). Bu afişlerde halkı sanatsal ve kültürel etkinliklere yönlendirmek, aynı zamanda ilgi çekici tasarımlar ile bu etkinlikleri halka sevdirmek amaçlanmıştır. İçerik, doku ve renk bakımından diğer afişlere oranla daha zengin olan tiyatro ve sinema afişlerini tasarlayan sanatçılar daha özgür ve özgün tasarımlar üretebilmişlerdir. Ekonomik kaygısı bulunmayan kültürel afişler, ticari afişlerden özgür olabilme özelliği ile ayrılmıştır. Fakat günümüzde sinema sektöründe oluşan rekabetler, bu afişlerin az da olsa ticari kaygı taşımasına sebep olmuştur.

Resim 1. İbrahim Hulusi Görey - Kızılay Afişi
(<http://vektorelcizim.net/turk-grafik-sanatinin-kurucusu>)

Sosyal afişler ise "sağlık, ulaşım, sivil savunma, trafik çevre gibi konularda eğitici ve uyarıcı nitelikteki afişlerin yanı sıra, politik bir düşünceyi ya da siyasi bir partiyi tanıtan afişlerdir" (İncearık, 2015:16). Çeşitli hastalıklar, sosyal sorumluluk projeleri, trafik kazaları gibi konularda toplumu bilgilendirmek için yapılan sosyal afişler ülkelerin gelişim sürecinde önemli bir yere sahiptir. Maliyeti düşük olan ve geniş kitlelere hitap eden afişler bu özellikleri ile vazgeçilmez bir iletişim aracı olmuştur. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı süresince birlik ve beraberlik sağlamak, toplumları sosyal ve siyasi alanda yönlendirmek gibi amaçlar doğrultusunda birçok afiş tasarımı yapılmıştır.

Toplumlar üzerinde büyük bir etkisi olan grafik sanatlar tarihsel süreç boyunca birçok önemli olaya tanıklık etmiş ve bunları konu alarak çalışmalarda bulunmuştur. Grafik sanatların en önemli ürünlerinden biri olan "afişin de; toplumun kültür ortamını, toplumun ekonomik, sosyal ve politik yapısını, döneminin anlayışını, kısaca yaşamı yakından izleme zorunluluğu vardır. Tarih boyunca dünya üzerinde, kimi zaman yıkıcı, kimi zaman da yapıcı iz bırakan birçok gelişme ve değişimler yaşanmıştır. Kültürel, politik, ekonomik ve sosyal yapıları bakımından birbirlerinden ayrılan uluslar, bu gelişme ve değişimlerden farklı boyutlarda etkilenmişlerdir" (Gümüştekin, 2012: 64).

2. Kültürel ve Siyasi Yapılanma Sürecine Katkıları Açısından İhap Hulusi Görey Ve Henryk Tomaszewski Afişleri

Savaş koşullarından çıkmış ve hızla yeni bir yapılanma sürecine girmiş Cumhuriyet Türkiye'sinde, grafik sanatının gelişimi ne yazık ki aynı hızla devam etmemiştir. Türkiye'de afiş sanatının kökleri Cumhuriyet öncesi döneme dayanmaktadır. Bu dönemde yurt dışından gelen tüketim mallarının afiş çalışmaları yapılmıştır. Ferah Tiyatrosu için hazırlanan afiş çalışması bilinen ilk sanatsal grafik uygulaması olmuştur (kulturturizm.gov.tr, 2017). Ferah tiyatrosu afişi aynı zamanda ülkemizde tasarlanan ilk kültürel afiş çalışması niteliğindedir. Fakat Batılı anlamda ilk sanatsal afiş çalışmaları Cumhuriyet'in ilanından sonra tasarlanmış, ilk örneklerini de İhap Hulusi Görey vermiştir.

Türkiye ve Polonya geçirdiği sancılı savaş dolu yıllar ile yaşanan yıkıcı gelişmelerden en çok etkilenen ülkeler arasında yer almıştır. Yaşanan bu gelişmeler grafik sanatlar alanında yeni bir devrin başlangıcı olmuştur. Hatta grafik sanatının yeniden doğuşu olarak kabul edilebilecek niteliktedir. İki ülkede de bu dönemde afiş tasarımı alanında önemli çalışmalar yapılmıştır.

Polonya ve Türkiye'de siyasi ve kültürel konulu afiş tasarımlarının arttığı dönemler, gelişim

süreci bakımında farklılık göstermesine rağmen bu tasarımların temel amaçları aynı olmuştur. Türkiye'de Cumhuriyetin ilanı ile başlayan dönem, Polonya için II. Dünya Savaşı'nın sona erdiği dönemlere rastlamaktadır. Çağın kısıtlı teknolojik imkanları nedeniyle kitle iletişim aracı olarak tasarlanan afişler çok önemli bir yere sahip olmuştur. Hatta dönemin en ucuz, en önemli ve kalıcı kitle iletişim aracı olarak kullanılmıştır.

Türkiye'de afiş sanatına öncülük eden İhap Hulusi Görey ve Polonya'daki meslektaşı, afiş sanatının öncüsü Henryk Tomaszewski, afişlerinde sosyokültürel ve siyasi konuları dönemin imkânları ile profesyonel bir şekilde işlemiş, toplumların yeniden yapılanma sürecine katkı sağlamışlardır. Fakat sanatçıların ürettikleri afişler arasında amaç ve kullanılan teknik konusunda farklılıklar gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin ilk tasarımcısı sayılan İhap Hulusi Görey bu sürece nasıl başladığını esprili bir şekilde anlatmaktadır: "Akşamları demlenmek üzere masamın başına oturup şişeyi karşıma koyduğum zaman bu etiket beni çok gerilere götürür, nice hatıralar canlandırır. Ama bana geçmişi hatırlatmayan hangi eserim var ki? Bugün küçük büyük, Türkiye'de pek çok kimsenin günlük hayatında ellerinden geçen birçok şeye ben şekil, biçim ve renk verdim." (gazetearsivi.milliyet.com.tr, 2017).

İhap Hulusi Görey, orta öğrenimini Kahire'de tamamladıktan sonra Almanya Münih'te Uygulamalı Sanatlar Okulu'nda resim ve afiş eğitimi almıştır. Görey burada Kunstgewerbe Schule'de ve Haymann'ın atölyesinde çalışmıştır. Henüz öğrenciyken 1923 yılında Türkiye'ye gönderdiği eserleri ile Galatasaray Lisesi'nde altı afişten oluşan sergisini açmıştır. 1925 yılında yurda dönen sanatçı bir süre memuriyet yaptıktan sonra serbest çalışmaya başlamış ve kendi atölyesini kurmuştur. Görey afiş çalışmalarına 1928'de başlamış, grafik sanatların birçok alanında işler üretmiştir. Fakat Türk afiş sanatının batılı anlamda afiş üreten ilk afiş tasarımcısı olarak nitelendirilmiştir. Cumhuriyet'in kurulduğu

yıllardan başlayarak 1960'lı yıllara kadar yani Türkiye'de grafik sanatların bilinmediği dönemde öncülük etmiş ve kendini kabul ettirmiştir. Mısır, Almanya ve İtalya'daki kuruluşlara da ticari resim ve afiş çalışmaları yapmıştır. Görey 1928 ile 1975 yılları arasında eski adı Tayyare Bileti olan Milli Piyango afiş ve biletlerinin tasarımlarını yapmıştır. Alman tasarımcı Ludwig Hohlwein'in atölyesinde bir süre çalışmış ve üslubunun etkisinde kalmıştır. Bu üslubu kendi işlerinde kullanmıştır. 1940 ile 50 yılları arasında Tekel ürünlerinin etiketlerini tasarlamıştır. Doğal aile dost çevrelerini resimleyerek veya halktan fotoğraflar kullanarak, bir iki rengin tonları ile doğal, gerçekçi tasarımlar üretmiştir. Buna örnek olarak Kulüp Rakısı etiketini gösterebiliriz. Bursa ve İzmir adlı afişleri ile 1948 yılında Viyana milletler arası afiş sergisine katılmış ve derece almıştır. Özellikle devlet kuruluşları için çalışan Görey, Latin alfabesinin kabulünden sonra ilkokullarda okutulan Alfabé'nin kapak tasarımını resimlemiştir. Afiş sanatını "halka hitap eden çizgi, renk ve yazının plastik bir bütün içinde kaynaştığı" bir sanat ürünü olarak uygulamıştır (Yeni Cumhuriyet Ansiklopedisi, 1983: 866; Tansuğ, 2008:396). 1966 yılında ilk profesyonel sergisini Şişli Terakki Lisesi salonlarında açan Görey'in eserleri 1975 ve 1984 yıllarında da sergilenmiştir. Ayrıca 1975 yılında Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu'nca onu belgesine layık görülen Görey, 1975 yılında Grafikerler Meslek Kuruluşu onur üyeliğine seçilmiştir. Koleksiyon değeri taşıyan İş Bankası ve Ziraat Bankası afişleri, Milli piyango bilet tasarımları en bilinen işleri arasında yer almıştır (Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, 2008: 615). Görey yaptığı çalışmalarında Kuzey Avrupa grafik üslubunu benimsemiştir.

Polonya'da ise yapılanma süreci düşünce ve ülkü açısından Türkiye ile benzerdir, ama tasarım sürecinde farklılıklar bulunmaktadır. Tarihsel olarak her iki ülkenin kesiştiği en önemli dönem I. Dünya Savaşı'dır. Ancak II. Dünya Savaşı sonrası yaşananlar, Polonya açısından çok keskin ve belirleyici özellikler taşımaktadır.

Resim 2. İhâp Hulusî Görey - Chp Afişi
(<https://tr.pinterest.com/pin/69524387973282726/?lp=true>)

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Avusturya-Macaristan ve Almanya 1915 yılında tüm Polonya topraklarını işgal etmiştir. Avusturya-Macaristan ile Almanya'nın yenilmesiyle sona eren Birinci dünya savaşının ardından özgür bir Polonya Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu sonucu kabullenemeyen Almanya'nın 1 Eylül 1939 yılında Polonya'ya saldırısıyla İkinci Dünya Savaşı başlamıştır. Savaşın ardından, 1947 yılında Polonya Komünist Partisi'nin kazandığı seçim, Polonya Halk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesi ile sonuçlanmıştır. Geçen savaş dolu yıllar sonucunda mesaj verme heyecanı dolu grafik sanatçılar yetişmiştir. Polonya için refah ve kalkınma dönemi olan İkinci Dünya Savaşı'na kadar geçen 20 yıllık süreçte grafik sanatlar alanında birçok atılım yaşanmıştır. Gelişmiş ülkelerde reklam amaçlı kullanılan afiş sanatı,

Resim 3. İhap Hulusi Görey - Yeşilay Afişi

(<https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/afislerle-cumhuriyet-tarihi>)

Polonya'da diğer ülkelere göre daha çok siyasi amaçlarla kullanılmıştır. Sanatçılar geçmişten gelen sanat kültürleri ile ince mesajlar veren sanatsal afişler tasarlamışlardır (guity-novin. blogspot.com.tr, 2017). Adeta sergi salonuna dönüşen sokaklar halkın bakış açısının ve yaratıcılığının gelişmesine katkı sağlamıştır.

Bu dönemde Polonya'da resimsel ifadesi güçlü tiyatro afiş tasarımlarına da büyük önem verilmiştir. Varşova operası ve tiyatrosu için birçok afiş tasarımı yapılmıştır. Polonyalı grafik tasarımcıların bu sayede kendilerini geliştirdiği bir alan tiyatro afişleri ilerleyen yıllarda da başarılı bir şekilde üretilmiştir. "Polonya'da afiş tasarımı, 1950'lerin başından, 1980'lere kadar,

resmin estetik değerlerini, yalın anlatımlarla sunar. Resimsel dokunuşlar, çizgisel kalite ve canlı renkler yanı sıra tasarımcının bireysel özellikleri, espri ve hayal gücü gibi unsurlar afiş tasarımının gelişiminde oldukça önemli rol oynamıştır" (Gümüştekin, 2012:64,65).

Polonya afiş sanatının öncü isimlerinden biri olan Henryk Tomaszewski 1934 yılında Grafik Sanatlar Okulu'nda çizim ve litografide uzmanlaşmış, daha sonra Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'ne giren Tomaszewski 1939 yılında mezun olmuştur. 1955 yılında Varşova Güzel Sanatlar Akademisi'ne profesör olarak atanmıştır. 1985 yılına kadar afiş atölyesine başkanlık yapan Tomaszewski, çok önemli grafik ve afiş sanatçıları yetiştirmiştir. Eğitim anlayışı tüm dünyadan genç öğrencileri cezbederken, kendi öğrencilerinin de her zaman Tomaszewski'nin sanat anlayışı ile hareket etmesini sağlamıştır. Sanatçı 1948 yılında Viyana'da düzenlenen Uluslararası Film Posterleri Sergisinde beş ödül almış ve çeşitli ülkelerde bir dizi sanat ödülü ve şeref ödülüne layık görülmüştür. 1939 yılında New York'ta düzenlenen sergide ilk kez fark edilen eserleri sentetik çizim ve renkli lekelerden oluşmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında izleyicinin hayal gücü ile kışkırtıcı bir oyuna başlayan Tomaszewski, minimalist ve karmaşık şiirsel bir tarz benimsemiştir. Tiyatro, opera, sergi, konser ve diğer kültürel etkinlik afişlerini üstün tasarım anlayışı ile profesyonel bir şekilde yorumlamıştır. Tasarımları entelektüel hassasiyeti, olağanüstü mizah anlayışı, kolay ve şımarık çizim eserlerini benzersiz kılmıştır. Ayrıca eserlerinde fark edilmeyecek olaylar ile ilgili derin gerçekleri aktarmıştır (culture.pl, 2017).

Her iki ülke tasarımcılarını kıyaslamanın henüz başlangıcında tasarımlardaki düşünsel altyapılar açısından çok önemli farklılıklarla

karşılaşmaktadır. Bunların başında politik yaklaşım farklılıkları gelmektedir. İhap Hulusi Türkiye'nin çok partili döneme geçişinde taraf olduğunu açıkça ilan edebilmekteyken, Tomaszewski siyasi konularda nötr davranmakta, en fazla "ima" yolunu tercih etmektedir. Bir diğer farklılık ise, İhap Hulusi'nin ciddi ve resmi tasvir anlayışı ve Tomaszewski'nin çocuksuluğa varacak kadar gayri ciddi görselleştirme anlayışıdır. Her iki tasarımcının çalışmaları karşılaştırıldığında açıkça görülen bu farklılıklar, özgünlük çerçevesinde ele alındığında elbette kabul edilebilir. Ancak söz konusu farklılıkları, ülkelerin tasarım tarihleri açısından değerlendirmek bizi daha doğru bir zemine yönlendirecektir. Türkiye'nin sanat tarihi açısından yaşadığı süreç, Polonya'ya göre kuşkusuz daha fazla kısıtlılıklar içeren bir süreçtir. Bir tarafta tasvirin hoş karşılanmadığı bir arka plan varken, diğer tarafta Batı sanatının tüm aşamalarına tanıklık etmiş, hatta doğrudan yaşamış bir ülke ve toplum yapısı söz konusudur. Dolayısıyla her iki ülkedeki grafik tasarım yaklaşımları ve sonuçları kesinlikle birbirlerinden farklılık göstermektedir.

İhap Hulusi Görey'in tasarımları sosyal ve siyasal projelere katkı açısından sınıflandırılabilir. Kızılay, Yeşilay gibi toplumu yardımlaşma ve sağlık açısından bilinçlendirmeye yönelik çalışmalara imza atan İhap Hulusi, aynı zamanda bir siyasi partiyi işaret eden afiş ve illüstrasyon çalışmaları da yapmıştır.

Kızılay Afişi, Görey'in Kızılay kurumuna dikkat çekmek ve halkı bilinçlendirmek adına tasarladığı sosyal afiş çalışmasıdır (Resim 1). Afişte giysisi olmayan, üzerinde Kızılay'ın sembolünün bulunduğu örtü ile örtülen küçük kız çocuğunun bir kadına sarıldığını görmekteyiz. Tasarımda korunmaya muhtaç olan ve üşüyen kız çocuğuna anne şefkati ile yaklaşan bir kadın figürünün kullanılması, Kızılay kurumunun muhtaç kişileri sahiplendiğini ve duyarlılığını belirtmektedir.

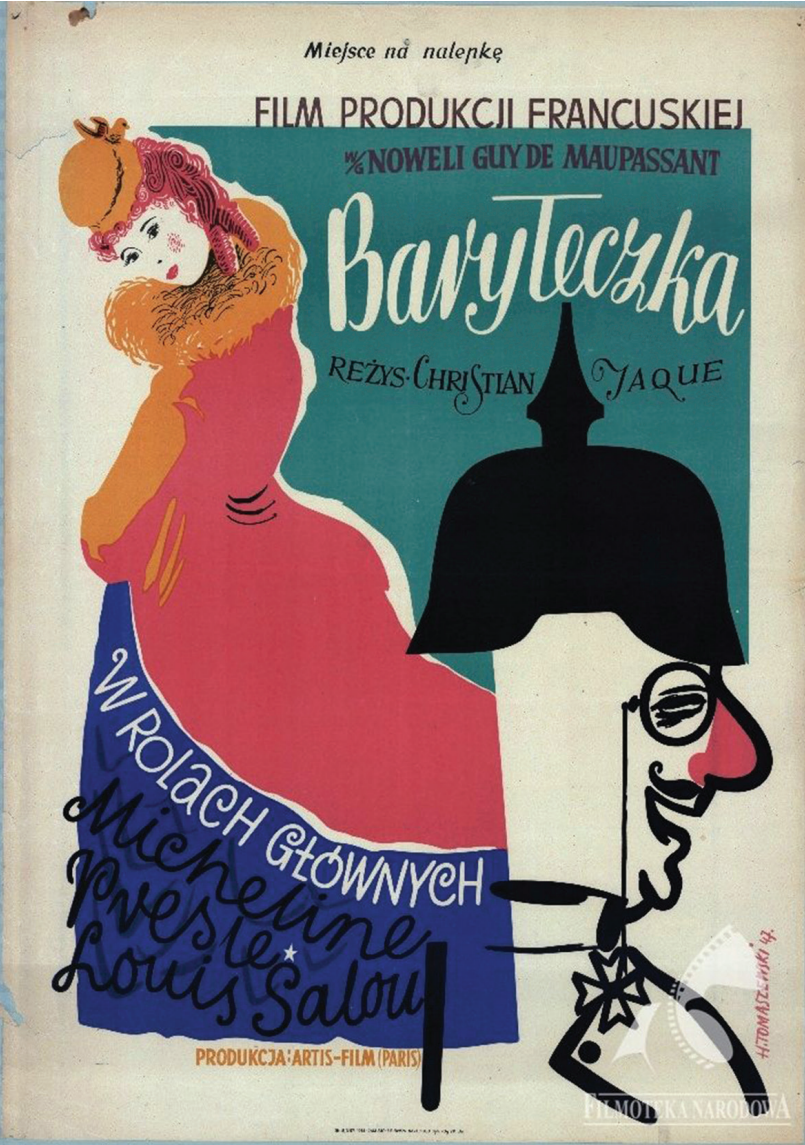

Resim 4. Henryk Tomaszewski - "Historia" Witold Gombrowicz
(<https://www.pinterest.co.uk/leocogneau/the-polish-poster-style/>)

Siyasi afişlerin başlangıç tarihi olarak 1946 seçimlerinin gösterilmesi daha eski yıllara ait bir çalışma ya da belge bulunmamasından kaynaklanmaktadır (ÖZKAN, 2003: 21). Bu dönemde kurulan yeni siyasi partilerin tanıtım afişleri grafik sanatların ilgi alanını doğrudan belirlemiştir. Böylece grafik sanatçıları ilk kez bu alanda farklı ürünler üretme fırsatı bulmuştur. Siyasi afişlerde ilk başlarda illüstrasyon tekniği kullanılırken, daha sonraları parti amblemi ve tipografi tekniği kullanılmıştır (T.C. MEB. Türk Grafik Sanatı Tarihi, 2012: 12).

İllüstrasyon tekniği kullanılarak yapılan, İhap Hulusi'ye ait ikinci afişte toplumun farklı kesimlerinden insanlar ayırılmadan

eşit koşullarda oy kullanırken resmedilmiştir (Resim 2). Birçok farklı alanda kullanılan afiş tasarımları demokratikleşme sürecinde de halkı bilgilendirmek için kullanılan en önemli iletişim araçlarından biri olmuştur.

Resim 5. Henryk Tomaszewski - La Petit Füt (French Film) 1947
(<https://tr.pinterest.com/anfalov/henryk-tomaszewski/?lp=true>)

İhap Hulusi Görey'e ait üçüncü afişte arka planda "Yeşilay ve Gençliği" ifadesi ile belirtilen, kaslı ve sağlıklı görünümde olan genç bir adam kullanmıştır (Resim 3). Ön planda ise "EROİN VE AKİBETİ" ifadesi ile dikkat çekmiş ve karanlık

renkler kullanarak solgun, çökmüş, sağlıksız görünümde bir adam figürü resimlemiştir. İki zıtlığı bir arada kullanarak eroinin zararlarına dikkat çekmek isteyen Görey, Yeşilay kurumu ve madde bağımlılığı konusunda halkın duyarlılığını artırmak istemiştir. Halkı bilinçlendirerek Yeşilay'ın bu konudaki savaşı ve yardımlarını belirtmek için tasarlanmış bir afiş örneğidir.

Cumhuriyet'in ilanından bugüne, Türk afiş sanatı denildiğinde ilk akla gelen isim İhap Hulusi Görey'dir. Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte gelen yenilikleri halka tanıtarak, yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin görsel kimliğini resimlemiştir. İhap Hulusi Görey ticari, siyasi ve kültürel alanda yaptığı tasarımlar ile halkı bilinçlendirerek Türkiye Cumhuriyeti'nin gelişimine katkı sağlamıştır. Günümüzde hâlen Türkiye'nin en köklü ve önemli firmaları Görey'in tasarımlarını kullanmaktadır. Buna örnek olarak, Ziraat Bankası ve Kuru Kahveci Mehmet Efendi logo tasarımlarını gösterebiliriz. Neredeyse bir asır geçmesine rağmen tasarımlarının güncel olarak kullanılması bize ne kadar özgün ve nitelikli tasarımlar yaptığını kanıtlamaktadır.

Polonya'nın en önemli tasarımcılarından biri olarak nitelendirilebilecek Tomaszewski ise daha çok entelektüel düzeyde değerlendirilebilecek çalışmalara imza atmıştır. İfadeci yaklaşımlarıyla grotesk sonuçlara varan illüstrasyonlar içeren Tomaszewski'nin afişlerinde, genellikle sanatsal etkinlik konuları hakimdir. Tiyatro, sinema ve eğlence içerikli etkinlikleri ön plana çıkaran Tomaszewski, tasarımlarında her ne kadar politik konulardan kaçınsa da tasarımlarının detaylarında ince politik mesajlara rastlamak mümkündür.

"Historia" Witold Gombrowicz'in oyun afişinde Tomaszewski, fırça darbeleri ve farklı tipografiler kullanarak resim yaparcasına serbest bir tavır sergilemiştir (Resim 4). Zafer işaretinin yasak olduğu bu dönemde el yerine ayağa bu espriyi yükleyerek mizahi kişiliğini yansıtan Tomaszewski, zekice ve

yenilikçi bir afiş tasarlamıştır. Siyasi olayların çok fazla yoğun olduğu bir dönemde alaycı ve esprili bir tarz benimseyerek, insanları hem güldüren hem de kültürel açıdan katkı sağlayan bir çalışma ortaya koymuştur.

Tomaszewski, film afişlerinde de soyut şekiller ve cesur renkler kullanarak minimalist bir yaklaşım sergilemiştir. Sanatçı geleneksel afiş anlayışının dışına çıkarak, film afişlerini oyuncuların görüntülerinin kullanılması yerine filmin içeriği ve ruh halinden esinlenerek tasarlamıştır. Tomaszewski kültürel kurumlar ve etkinlikler için tasarımlar yapmış, siyasi konulardan uzak durmuştur (guity-novin.blogspot.com.tr, 2017).

Tomaszewski'nin French Film için tasarladığı bu afişinde yine geleneksel afiş anlayışının dışına çıkarak kendi tarzını ortaya koymuştur (Resim 5). Tasarımda kullandığı sıcak soğuk renk ilişkileri mükemmel bir uyum içerisindedir. Afişte ters yöne dönük kadın ve erkek figürü kullanılmasına rağmen, kadın figürünün bakışlarının erkek figürüne dönük olması aralarındaki ilişkiyi ifade etmektedir. İki köşede kompozisyon dışına taşan figürler çalışmaya dengeli bir estetik katmıştır. Serbest el yazısı tekniği ile oluşturulan tipografik karakterler ve kullanılan lekese renkleri, afişe uyum ve hareketlilik katmıştır. Renklerin iki figür arasında bağlantılı devam etmesi ve özellikle kullanılan pembe rengin erkek görselinin burun ucuna eklenmesi tasarımda uyum ve dengeyi sağlamıştır. Erkek görselinin kadın figürünün aksine çizgisel ve renksiz kullanılması tasarımda zıtlık ile uyum yakalanmasını sağlamıştır. Savaş öncesi döneme ait sanatsal etki ile yaptığı bu afiş, izleyicinin dikkatini çekerken görsel algısının ve bakış açısının da gelişmesine katkı sağlamıştır. Sanatçı kültürel afişlerde kendine ait yenilikçi tarzını kullanarak Polonya grafik tasarımına ve izleyicisine büyük katkılar sağlamıştır.

Tomaszewski, sirk afişlerinde soyut kolaj teknikleri ile ifade yazıları kullanmıştır. Yazılarda kullandığı çocuksu ve serbest tipografik

karakterler, afişlerine sıra dışı bir hareketlilik ve eğlence katmıştır. Circus afişinde el çizimi ile yapılmış "Unicycle" olarak anılan tek tekerlekli bisiklet üzerinde gülerek eğlenen erkek figürü ve tipografik karakterler altında tek başına bir tekerlek çizilmiştir (Resim 6). Beyaz zemin üzerindeki sade ve çizgisel kompozisyonu çevreleyen, gözün ilk algıladığı renk olan kırmızı daire dikkat çekmiş ve odak noktası oluşturmuştur. Sanatçının tasarımlarında kullandığı soyut, serbest, karmaşık ifade teknikleri, açıkça siyasi konulardan uzak duran sanatçının bazı eleştirel düşüncelerini tasarımlarının içerisine gizlemiştir.

Resim 6. Henryk Tomaszewski - Circus 1965

(<http://guity-novin.blogspot.com.tr/2011/06/chapter-37-polish-school-and-polish-art.html>)

Günümüzde hala Henryk Tomaszewski'nin başarılı afiş çalışmaları etkisini sürdürmekte ve birçok tasarımcıya ilham kaynağı olmaktadır. 2014 yılında Henryk Tomaszewski'nin 100. yaş günü nedeni ile "Tomaszewski ve öğrencilerinden afişler" isimli bir sergi düzenlenmiştir. Türkiye ve Polonya arasındaki diplomatik ilişkilerin 600'üncü yılında, Tomaszewski eserlerinin yanında onun sanat anlayışı ile yetişen başarılı öğrencilerinin eserleri de sergilenmiştir. Salt galerideki sergiyi dolaşarak, geçirilen savaş dolu yıllar ardından sanatçıların dönemin kısıtlı imkanları ile özgün ve etkili tasarımlar ürettiklerini izleyicilerinde görme fırsatı olmuştur. Buradan anlıyoruz ki Henryk Tomaszewski'nin ülkesinin siyasi ve kültürel anlamda gelişimine katkıları yadsınamaz düzeydedir. Günümüzde hala eserlerinin etkisi sürmekte, uluslararası çapta birçok kişiyi etkilemekte, onun izinde yürüyen öğrencileri tarafından sanat anlayışı hala yaşatılmaktadır.

SONUÇ

Politik olay ve değişikliklerin ağırlık kazandığı dönemlerde yapılan afiş tasarımları, dönemin sert koşullarından etkilenerek tasarlanmıştır. Kimi zaman kimsenin söylemeye cesaret edemediklerini dile getiren sanatçılar, düşüncelerini çalışmalarına yansıtarak halkı bilinçlendirme konusunda büyük bir rol üstlenmişlerdir. Bu dönemlerde yaşayan yetenekli sanatçılar, iktidarın baskısı ile bazen düşüncelerini özgür bir biçimde aktarmasalar da özgün ve başarılı eserler ortaya koymuşlardır. Görselliğin dışında grafik sanatların temel amaçlarından biri olan toplumsal sorunların çözümünde etkili olmuşlardır. Polonya ve Türkiye'nin farklı kültürel yapıları, afişlerinde etkisini göstermiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında üretilen Polonya afişleri ve erken Cumhuriyet döneminde üretilen Türk afiş tasarımları, dönemsel olarak farklı zamanlarda üretilseler de toplumlar üzerinde aynı amaca hizmet etmişlerdir.

Henryk Tomaszewski ve İhap Hulusi Görey ülkelerinde geçirilen bu sancılı dönemlerde yaptıkları çalışmalar ile birçok ilke imza atarak ülkelerindeki afiş tasarımının öncüleri kabul edilmişlerdir. Ülkelerinin siyasi ve kültürel gelişimine destek olmuşlar, aynı zamanda iktidar denetiminde yapılan afişler ile ülkelerinin geleceğini resmetmişlerdir. Polonya'da uygulanan komünist rejimi halka benimsetmek amacı ile siyasi afişler tasarlanmıştır. Türkiye afiş tasarımında dünyanın gerisinde olsa dahi, Cumhuriyet'in ilanı ardından halkın da kabul ettiği bir rejim sistemi ile sanatsal öğelerden ziyade verilen mesajlar ön plana çıkmış ve tasarım kavramının gelişimi hız kazanmıştır.

Bu çalışmada Türk sanatçı İhap Hulusi Görey'in (1928-1951) ve Polonyalı sanatçı Henryk Tomaszewski'nin (1947-1975) ise tarihleri arasında gerçekleştirdikleri kültürel ve siyasi konulu örnek afiş çalışmaları verilen mesaj, biçim, konu bakımından incelenerek kültürel ve siyasi gelişime katkıları analiz edilmiştir.

Aynı amaca hizmet eden afişlerde biçimsel olarak farklılıklar gözlemlenmiştir. Her iki sanatçının analitik sonuçları birbirlerinden çok farklıdır. İhap Hulusi'nin çalışmaları izleyiciyi içerik analizine yönlendirmektedir. Sanatçının afiş tasarımlarında her ne kadar güçlü bir figür altyapısı olsa da iletmeye çalışılan mesaj her zaman ön plana çıkmaktadır. Yeni yapılan bir ülke olan Türkiye'de, toplumsal, ekonomik ve siyasi hedeflere izleyiciyi yönlendirmeye çalışan İhap Hulusi Görey, tasarımlarını tamamen didaktik bir anlayış üzerine kurmuştur.

Polonya'nın Türkiye'ye çok benzeyen, hatta Türkiye'ninkinden daha zorlu ve uzun süren olumsuz koşullarında yetişmiş bir tasarımcı olan Henryk Tomaszewski ise daha çok biçimsel analize uygunluk göstermektedir. Esprili, çocuksu biçimlerle mesajını iletme çabası içinde olan Tomaszewski, her zaman ifadeci bir üslubu benimsemiştir. Genel olarak eğlenceli ve kolay anlaşılır tasarımlarla bilinen Henryk

Tomaszewski, biçimsel kaygılarının arasında her zaman izleyiciye örtülü mesajlar aktarabilen hiciv ustası bir sanatçıdır.

Sanatçılar halkı kültürel ve siyasi açıdan bilinçlendirmek ve yenilikleri benimsetmek için afişlerini kullanmışlardır. Zorlu ve kısıtlı imkânlarla mükemmel tasarımlar ortaya koymuş ve kendi tarzları ile ülkesini ve tüm dünyayı etkilemişlerdir. Yaşadıkları dönemlerde her iki sanatçı da son derece başarılı olmuş ve hedeflerine ulaşmışlardır. Bu çalışmadan anlıyoruz ki kendi dönemlerinde elde ettikleri başarılar günümüze kadar gelmiştir. Birçok yerde sanat eserleri konuşulmakta, okullarda örnek olarak işlenmekte ve dünya çapında sergilenmektedir. Kendi sanat anlayışları ile yetiştirdikleri öğrencileri günümüzde halen sergiler açmakta ve ülkelerinin adını duyurmaktadır. Eserleri günümüzde birçok sanatçı ve yetişmekte olan öğrenci tarafından örnek alınmaktadır. Ülkelerin o sert, zorlu dönemlerinde ve kısıtlı şartlar içerisinde bu kadar profesyonel ve ülkelerinin gelişimine bu denli faydalı eserler çıkarmış olan bu mükemmel sanatçıların, sanat anlayışları ve bu anlayış çerçevesinde yaptıkları eserleri sanat yolunda ilerlemek isteyen herkes tarafından, kesinlikle incelenmeli ve örnek alınmalıdır. Hayata bakış açıları, vatan sevgileri ve mücadeleci ruhları ise bütün insanlara örnek olmalıdır.

KAYNAKÇA

Büyük Larousse Ansiklopedisi Cilt.1 (1986). İstanbul: Gelişim Yayınları.

Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi 2.cilt (2008). İstanbul: Yem Yayın.

Gümüştekin, N. (2012). İki Polonyalı Grafik Tasarımcı - Henryk Tomaszewski ve Franciszek Starowieyski Örneğinde II. Dünya Savaşı Sonrası Tiyatro Afişleri, *Sanat Dergisi* (20): 63-74.

İncearık, M. (2015). *Grafik Tasarım Rehberi*, İstanbul: Kodlab Yayınları.

Özkan, K. (2003). Türkiye’de Siyasal Reklam ve Siyasi Afişler, Lisans Tezi, *Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi*.

Tansuğ, S. (2008). *Çağdaş Türk Sanatı*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

TC. MEB. (2012). *Türk Grafik Sanatı Tarihi*, Ankara.

Yeni Cumhuriyet Ansiklopedisi 5. Cilt (1983). İstanbul: Arkın Kitabevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

ekitap.kulturturizm.gov.tr

(Erişim Tarihi: 13.11.2017)

gazetearsivi.milliyet.com.tr

(Erişim Tarihi: 14.11.2017)

guity-novin.blogspot.com.tr

(Erişim Tarihi: 14.11.2017)

culture.pl (Erişim Tarihi: 15.11.2017)

GÖRSEL KAYNAKÇA

Resim 1. <http://vektorelcizim.net/turk-grafik-sanatının-kurucusu>

Resim 2. <https://tr.pinterest.com/pin/69524387973282726/?lp=true>

Resim 3. <https://www.ntv.com.tr/galeri/sanat/afislerle-cumhuriyet-tarihi>

Resim 4. <https://www.pinterest.co.uk/leocogneau/the-polish-poster-style/>

Resim 5. <https://tr.pinterest.com/anfalov/henryk-tomaszewski/?lp=true>

Resim 6. <http://guity-novin.blogspot.com.tr/2011/06/chapter-37-polish-school-and-polish-art.html>

Aydın Sanat'a Katkıları